

Marja Oilinki

Synnillistä iloa kiiltokansissa

Ilkka Pyysiäinen, *Synti – ajatuksin, sanoin ja töin.*
WSOY, Helsinki 2005. 250 s.

Voiko synnistä kirjoittaa mitään, millä olisi merkitystä teologisen tai kristillisen kirjallisuuden ulkopuolella? Onko koko käsite käynyt maallistumisen myötä vanhanaikaiseksi? Kannattaa kuitenkin tutustua uskontotieteen dosentin ja Helsingin yliopiston tutkijakollegiumin jäsenen Ilkka Pyysiäisen kirjaan ennen kuin väittää mitään ennenaikaista synnin käsitteen kuolemasta. Teos on monitieteellinen suomenkielinen kokonaisuus syntiopista ja samalla maailmankatsomuksellinen keskustelupuheenvuoro. Se on kirjoitettu niin, että monenlaisille lukijoille riittää sekä kiinnostavaa tietoa että ajatteluun haastavia näkökulmia.

Lähtökohdانا inhimillinen ajattelu

Kirjan teoreettinen viitekehys on kognitiivisen uskontotieteen näkökulma. Kognitiivinen uskontotiede pyrkii hahmottamaan inhimillisiä prototyyppisiä tapoja muodostaa uskonnollisia käsitteitä ja ajattelumalleja. Tästä lähtökohdasta tekijä pyrkii selittämään synnin käsitteeseen liittyvien uskomusten syntyä ja luonnetta.

Nykyihminenkin ajattelee osin maagisesti. Sama irrationaalinen mutta luonnollinen tunne, joka tekee useimmista ihmisistä haluttomia käyttämään Hitlerille kuulunutta villapaitaa, vaikuttaa myös uskontoon ja kulttuuriin. Syntiinkin liittyy tartunnan ajatus. Synnin tartuntaa inhotaan ja kartetaan. Siksi 'synti', 'tabu' ja 'saastainen' ovat yleisiä kulttuurisia kategorioita.

Kielletyn houkuttavuutta Pyysiäinen ei juuri selitä. Esimerkiksi

seksisynteihin liittyy houkutus, mutta samalla niiden yhteisöllisen säätelyn tarve on ilmeinen. Tähän herkulliseen aiheeseen kirjassa ei puututa juuri muuten kuin naureskelemalla katolisten pappien innolle kuunnella ripissä erityisesti seksuaalielämän syntien yksityiskohtaisia kuvauksia. Vaikka 'Olemisen perusta' ei olisikaan kiinnostunut siitä, kuka kenenkin kanssa makaa (86), yhteisöjen kannalta se ei ole tavannut olla yhdentekevää. Synnin viettelystä olisi voinut pyrkiä selittämään esimerkiksi psykologian tai sosiologian näkökulmista.

Kognitiivinen näkökulma suuntaa huomion kansanomaisen ajattelun intuitiivisuuteen ja epäloogisuuteen. Pyysiäinen kehittää läpi kirjan ajatusta siitä, miten abstrakti filosofinen tai tieteellinen ajattelu eroaa voimakkaasti ne synnyttäneestä arki ajattelusta. Tämä pätee myös kansanuskon ja teologian suhteeseen. Vasta abstrakteiksi oppirakennelmiksi muutettuina arki ajatteluun perustuvat näkökulmat pakotetaan logiikan ja järjen hallintaan. Samalla ne myös osin irtautuvat kokemuksellisesta perustastaan.

Kansanomaisen ja abstraktin ajattelun erottaminen toimii Pyysiäisen käytössä kohtuullisen hyvin yllättävän monessa yhteydessä. Tämä erottelu valottaa kirjassa niin jumalanpilkkakeskustelun taustaoletuksia, lestadiolaista syntioppia, Raamatun syntikäsitteiden moninaisuutta kuin luterilaisen kirkon nykyistä uskottavuusongelmaakin. Tämä ero muodostaa teoksen kantavan idean. Näkökulmassa on kuitenkin myös ongelmansa. Inhimilliseen ajatteluun kuuluu sen kaikilla tasoilla niin järki

ja jonkinlainen logiikka kuin myös spontaaneja intuitioita ja joitakin ajattelua helpottavia peukalosääntöjä, jotka voivat joskus myös johtaa ajatteluvirheisiin. Muodollisen logiikan ja arkijärjen yhteisen perustan tunnustaminen olisi voinut tuoda kirjaan tarvittavan perustelun sille, miksi järkeen sittenkin kannattaa myös luottaa – kuten Pyysiäinen itse koko ajan tekee.

Fundamentalismin umpikuja

Pyysiäinen kirjoittaa perustellusti ja hyvin siitä, miksi fundamentalismi ei ole oikea tapa ymmärtää uskonnollista kieltä. Kirjaimellisesti tulkittuina monet teologiset opit vaikuttavat absurdeilta. Sovitusoppi johtaa näin tulkittuna sadistiseen ja outoon jumalakuvaan, joka ei vastaa useimpien uskovien tyyppillistä kokemusta armosta, syyllisyydestä vapautumisesta ja yhteisöllisestä hyväksytyksi tulemisesta (185).

Perisyntiä ei ole puolestaan mielekäästä tarkastella genetiikan kannalta, eikä neitseestäsyntymisopissa kannata takertua siihen, keneltä Jeesus sai geeninsä. Perisyntin käsite tulee Pyysiäisen mukaan ymmärrettävämmäksi, kun sen tulkitsee ei-kirjaimellisesti kuvauksena siitä psykologisesta havainnosta, että isien pahat teot vaikuttavat aina kolmanteen ja neljanteen polveen asti (74). Näkisin itse, että dispositioksi mielletty perisynti vastaa melko tarkkaan arki psykologista ajatusta, jonka mukaan meissä itse kussakin on pimeä puolemmen ja alttius "pahan houkutukselle". Nykyihminenä selitin sen vaikkapa alitajunnan vaikutukseksi enkä perkeleen viettelyksi (muussa

kuin hyvin metaforisessa merkityksessä). Tämä perisyntin käsitteeseen kiteytyneet intuitio on itse asiassa olennainen moraalisen taitavuuden kehittymiselle: se ohjaa arvioimaan moraalisia valintoja ainakin osittain tietoisena omien pyyteiden vääristävydestä.

Fideismin syrjäpolku

Vaikka Pyysiäinen ilmoittaa, ettei kirjoita kristittynä eikä teologina (14), hän on kuitenkin teologi ja kristillisen kulttuurin kasvatti. Teologinen sivistys näkyy *Synnissä* mm. tavassa, jolla hän käsittelee dogmatiikkaa ja uskonnonfilosofiaa. Jo teoksessaan *Jumalan selitys* hän kirjoitti selkeän populaaristi ja yleissivistävästi muuttamista uskonnonfilosofisista ideoista.

Tällä kertaa Pyysiäisen käsitteilyssä on wittgensteinilainen fideismi. Sen pääideat ovat peräisin D. Z. Phillipsiltä ja hänen seuraajiltaan. Juuri D. Z. Phillips kehitti ajatuksen erityisestä uskonnollisesta kielipelistä. Pyysiäisen mukaan fideismi edustaa ihanteellista, filosofista uskontoa eikä sitä uskontoa, joka maailmassa ilmenee. Toisin kuin fideistit Pyysiäinen väittää, että uskonnollinen kielipeli ei ole täysin irrallaan muista kielipeleistä eikä kognitiivisesta väittämisestä. Maailmankuvaan liittyy sekä tieteellisiä että uskonnollisia uskomuksia, jotka eivät ole täysin erillään toisistaan. Esimerkiksi liberaalipiispa Spongen Helsingin kirkkopäivillä 2003 esittämiin radikaaleihin väitteisiin suhtauduttiin kiihkeästi (156). Ihmisille tuntuu siis olevan väliä sillä, mitä uskonnollisia väitteitä esitetään.

Vaikka fideismin kritiikki tuntuu raikkaalta ja hyvin ajatellulta, uskontotieteilijältä kaipaisi silti moniulotteisempaa ja empiriaan ankkuroitua näkemystä siitä, mitä uskonto on. Ei liene olemassa yhtä 'kansanuskoa' tai 'uskonnollisuutta'. Nykyaikainen uskonnollisuus voi näyttäytyä yhtä lailla älykkökristittyjen äärimmilleen abstrahoituna fideisminä, kokemuksellisenä herätyskristillisyytenä kuin melko ulkokohtaisena kirkkouskovaisuutenakin sekä lisäksi

monenlaisina muina muunnelmina. Kaipa myös fideistinen uskonnollisuus täytyy luokitella uskonnollisuudeksi. Tavallaan Pyysiäinen tämän loppuluvussaan myöntääkin (195).

Tutkijan ja pakanan tie

Pyysiäinen on uskontotieteilijänä melko tietoinen hermeneuttisista lähtökohdistaan ja kuvaileekin niitä aika avoimesti. Kirjassa limittyvät oppineen tutkijan sivistynyt tietoanti ja postkristillisen älykön keveän humoristinen pohdinta. Tutkijana Pyysiäinen pidättyväisväittäjästä mitään metafysiikasta. Kansalaiskeskustelijana hän kuvailee kristinuskon synti- ja muita käsityksiä pakanan kriittisellä katseella. Lukijan täytyy toki nähdä vaivaa erottaakseen tiedolliset väitteet kannanotoista.

Synti ei pyri olemaan pelkkää tieteen popularisointia vaan myös avoimesti subjektiivinen esitys. Tämä näkyy mm. Pyysiäisen seitsemästä kuolemansynnistä kirjoittamissa minitarinoissa, jotka näennäisviittäjäällä tyylillään kaiketi pyrkivät viestittämään, että kirjoittaja haluaa jakaa elämänviisauttaan, ei vain tietojaan.

Kirjansa viimeisessä luvussa Pyysiäinen väittää, että ateismi ei ole uskonto. Ateismin prototyyppinen apologia katkaisee hetkeksi kirjan pääajatusten kehittelyn, mutta saavuttanee vastakaikua samanhenkissä piireissä. Tärkeä huomio monille teologeille tai uskojille lienee se, että ateistikin voi kokea loukkaavana, jos hänet automaattisesti luokitellaan pinnalliseksi ja jotenkin vajaaksi ihmiseksi pelkästään maailmankatsomuksensa vuoksi (188–189).

Mihin olemme matkalla?

”Jumalasta luopumisen ei kuitenkaan välttämättä tarvitse merkitä luopumista niistä arvoista, jotka Jumalassa henkilöityvät.” (212) Kirjan viimeisessä luvussa hahmotellaan ’jumalatonta vaihtoehtoa’ moraalille jälkikristillisenä aikana. Ratkaisuksi uuden, ’jumalattoman’ moraalilunomiseksi esitetään Juha Sihvolaa mukailen laajaa demokraattista

kansalaiskeskustelua siitä, millaista elämää haluamme, sekä tosiasioiden ja järjen käyttöä tässä prosessissa. Tässä luvussa näkyy, kuinka vaikeaa naturalistisen moraalisen ohjelman luominen on.

Synnin eettiset ja etenkin metaeettiset pohdinnat herättävät lukijassa kysymyksiä. Miten käytännössä yhdistetään syntikäsitteiden – tai spontaanien inhoreaktioiden – rakentumisesta kertyvä tietämys elämänviisauteen? Millainen on lopulta tosiasioiden ja arvojen suhde? Pyysiäinen ei juuri arvosta moraalilunomista tarkastelua, koska sillä ei ole ”paljonkaan tekemistä käytännön kanssa” (37). Itse uskon, että filosofisen etiikan menetelmillä (kuten kategorinen imperatiivi, Benthamin kalkyyli tai Rawlsin tietämättömyyden verho ja jopa Humen giljotiini) on hyvinkin käytännöllistä merkitystä ihmisten moraalisen taidon kehittymiselle.

Pyysiäisen kirja osoittaa kiinnostavuudellaan, että kristinuskon kysymyksenasettelut ja jopa synnin käsite ovat edelleen relevantteja ja että uskonnon arvoitus ei häviä, vaikka ihmiset maallistuvat. Syntikäsitteeseen liittyvä pitkä rikas merkityshistoria säilynee, vaikka kristinuskon onkin enää vain yksi katsomuksellinen vaihtoehto lukuisten muiden rinnalla. Oma lukunsa ovat ihmiset, joista tuntuu huvittavalta oikeuttaa päihitymisensä katolisen moraaliteologian opilla: juopumus on synti, ellei sille ole hyvää syytä – joksi esimerkiksi pidot kelpaavat hyvin (41).

Synti – ajatuksin, sanoin, töin kuvaa kannessaan kiiltäväposkista omenaa. Kirja on kaunis katsella ja houkuttava, sillä se lisää ymmärrystä. *Syntiin* kannattaa tutustua.